

VORMSI Ø VORMSÖ

Surströmming – amps seiklusteotsijatele

Interneti materjali alusel koostanud Elle Palmputu

Vormsi saarel tähistatakse suvehooaja lõppu traditsioonilise Surströmmingsfesti ehk hapusilgu öhtusöögiga, kus tutvustatakse Rootsi tavasid rahvusliku köögi ning rootslaslike tegevuste kaudu. Eksklusiiivsel öhtusöögil pakutakse peokülastajatele erilisi maitseelamus Rootsi köögi.

Hapusilk ehk surströmming on hapendatud räim, mida valmistatakse eelkõige Rootsi kõrgrannikul. Puhastatud kalad soolatakse, pannakse avatud anumasse ning lastakse räimel hapneda tänu nende endi ensüümidele, mis koos bakteritega moodustavad kala sahhariididest tupevaalohnalise happe, nagu äädikhape, võihape või propaanhape. Moodustuvad ka väevliühendid. Seejärel pannakse räimed konservipurkidesse edasi hapnema.

Ajaloo

Mädandatud räimekonserv Surströmming on pärit Põhja-Rootsist ja usutavasti 16. sajandist.

Levinud müüt jutustab, et rootsi meremeestel polnud kala säilitamiseks piisavalt soola ning püütu roiskus kiiresti. Üritanud kala vaid poolega vajalikust soolakogusest säilitada, oli varsti selge, et süüa see kraam ei kõlba.

Kohtudes Soome rannarahvaga, püüdsid kavalad rootslased riknenud kraamist siiski lahti saada ning neil õnnestuski jälk ollus soomlastele maha müüa. Aasta pärast naastes olnud Soome randlased juba aegsasti rootslastel veepiiril vastas, nõudes veel seda head kala, mida eelmisel aastal oli proovitud.

Rootslased maitsnud viimaks ka ise veidrat rooga ja otsusta-

Populaarse Rootsi laulu «Helan Går» ühislaulmine. Autor Marii Jürna

nud, et pole sel häda midagi. Nii sai soomlasi tõgada armastavate rootslaste arvates alguse Surströmmingu lugu.

Teine versioon pajatab, et noil vanadel aegadel oli sool väga kallis, aga toidusäilitajana Põhjalas peaaegu ainuvõimalik valik, ning fermentatsioonimeetodil säilitatava toidu puhul kulus seda oluliselt vähem. Vanade roomlaste ja kreeklaste juurest on leitud kala fermenteerimise tõendeid.

Söömine

Rootslased peavad Surströmmingut üheks oma rahvustoiduks ja soovivad ise ning annavad lahkesti ka teistele. Tänapäeval söövad nad seda pidulikel puhkudel lamada valge leiva, kartuli ja sibulaga. Lisada võib tomatit, tilli, hapukoort, nagu meil ikka kombeks.

Surströmming tuleb avada vett täis anuma põhjas, sest kui

rõhu all olev roiskunud kraam õhuga kokku puutub, võib toimuda plahvatus, millest enam toibuda pole võimalik.

See roog on tõesti delikaatses. Väljakutse, aga huvitava ja rikka maitsekombinatsiooniga. Niisamuti kui väarikas vakladega kaetud vana Prantsuse juust või näiteks raipesööjaist silmud.

Kalakesed näevad küll limased, hallid ja pundunud välja, kuid nende maitse on märksa meeldivam kui lõhn. Väga tugev, läbitungivalt terav ja ülimalt pikantne, tugevalt hapukas ja soolane. Elukad on konserveeritud koos peade-luude ja sisikonnaga, mille võib kalu puhastades ära visata. Kalu võiks enne tarvitamist pesta.

Huvitav teada

Kuigi surströmmingil on tänapäeval kõrgem dioksiini- ja PCB-sisaldus kui on Euroopa Liidus

Vormsi peo jaoks tuuakse konserve Rootsist ning avamissteremoonia toimub rahvamaja hoovis. Ikka põhjusega, et avamisel õhku paiskuvad aroomid ei ajaks inimesi iiveldama.

lubatud piirmäär, on Rootsile tehtud nende reeglite suhtes erand.

Air France ja British Airways on keelanud oma lendudel Surströmmingu konserve transportida – olevat plahvatusohtlik.

Volikogu esimehe veerg

IVO SARAPUU

Aeg on läinud kiiresti ja tänu kella keeramisele saabusid pikad ja pimedad öhtud ootamatult. Arusaamatu, miks peab igal aastal kella kruttima ja inimeste unerütmi segamini ajama.

Käes on sügisene rahulik aeg, hingede aeg, mil austati ja oodati koju surnud esivanemate hingi. Tänapäeval on levinud tava süüdata hingede päeval koduakendel ja kalmistul sugulaste haudadel lahkunute mälestuseks küünlad. Meenutagem neid, kes on meie kõrvalt lahkunud ning nüüd on paras aeg pisut mõtiskleda selle üle, kust me tuleme ja kuhu läheme ning meenutada.

Eestil ei ole aga sugugi rahulik aeg. Põletavad päevateemad on haldusreform, pagulased, korruptsiooniskandaalid Tallinna sadamas ja pealinnas. Me ei tohi kaotada oma väarikust ja lugupidamist endi ning meist erinevate vastu. Ei olnud seni kuulnud sellist keeleterminit nagu vihakõne. Tuntuks on saanud lause: «Kui on must, näita ust». Arvan, et me tegelikult ei taha sellised olla, hirm on see, mis ei luba asju selgelt näha, aga hirm ja hirmutamine ei ole head kaaslased.

Ka meil siin Vormsil tuleb oma tee valida, kas liitume haldusreformi tuhinas või jätkame iseseisva vallana. Milliseid otsuseid langetame, milline saab olema meie tulevik, mida parandame oma lastele, kuidas suhtume meie pagulastesse, millise arengusuuna valime, kas koostootmisjaam saab olema meie kindel suund tulevikku, kas meie energiasõltumatus on unistus või võimalus. Kindel on, et kiirustamine ja rutakad otsused siin kasuks ei tule. Vormsi on hästi hakkama saanud, tõsi. Kuid kas meil on ikka kõik korras oma kogukonnaliikmetest lugupidamise ja hoolimisega, kas suudame olla üle igapäevastest nagistamistest ja hoida kokku nagu tuulepargi vastu astudes. Kui tahame jätkata iseseisva vallana on tugev kogukond selle eelduseks. Ja kogukond – see oleme meie kõik koos. Need, kes meile meeldivad ja need, kes mitte.

Rahulikku hingede aega kuulub ka isadepäev, mis on alguse saanud Ameerikas ja mida tähistati esmakordselt 1910. aastal. Traditsiooni algatas naine, kelle sõjaveteranist isa oli pärast abikaasa surma üksinda kuus last üles kasvatanud. Ameerika Ühendriikides on isadepäev juuniku kolmandal pühapäeval.

Isadepäev on püha, millega avaldatakse tänu ja tunnustust isadele ja vanaisadele ja mida meil tähistatakse novembrikuu teisel pühapäeval. Paljud õppeasutused ongi selle kuulutanud isaga sportimise päevaks. Seekord ootab Vormsi koolilapse kõiki isadepäeva tähistama reedel 6. novembril.

Tasub rõõmu tunda oma pere, sõprade ja lähedastega koosolemise eest. Kui see on võimalik, siis tehke seda, või vähemalt helistage oma pereliikmetele, sõpradele. Tundkem rõõmu selle üle mis meil olemas on! Kui see pole enam võimalik, siis süüdake küünlad ja möelgem nende lähedaste peale, kes on juba läinud.

Rahulikku aega meile kõigile!

Volikogu ja vallavalitsuse tegemistest

Volikogu kinnitas 14. oktoobri istungil Vormsi valla eelarve strateegia aastateks 2016–2019.

- Käimas on Vormsi valla üldplaneeringu põhisuundade ja juhtotstarbe ning ehitustingimuste täpsustamise teemaplaneeringu koostamine, mis on Vormsi jaoks oluline.

- Vallavalitsus andis välja RMK Rumpo matkaraja vaateplatvormide projekteerimistingimused.

- Vaadati läbi maakasutustoetuste saamiseks laekunud avaldused. Seekord esitati 13 avaldust ja toetust maksti välja kokku 1125 eurot ja 25 senti.

- Vallavalitsus eraldas Vormsi käsitöösele 2015. aasta viima-

sest projektitoetuste vóorust 325 eurot Mardilaadal osalemiseks. Kokku laekus üks taotlus. Järgmine taotlusvóor on juba järgmisel aastal.

- Volikogule otsustati esitada eelnóud Hullos külas asuva Mäeotsa maaüksuse ja Borby karjääri maa-ala munitsipaalomandisse taotlemiseks. Vallavalitsus arutas jäätmeeveo teenustasude maksimist ja võlgade sissenóudmist. Maksekásu kiirnenetus on alustatud 5 võlgniku vastu. Kahe vastu on esitatud hagi kohtusse. Vallavalitsus on seisukohal, et kõik jäätmeevaldajad peavad taitma oma seadusest tulenevat kohustust ning jäätmeeveo eest tasuma. Seni on tehtud omalt poolt kõik, et hoida jäätmeeveo teenustas võimalikult madal ja seda

ei ole tõstetud juba rohkem kui viis aastat.

- Palume oma arved üle vaadata ja tasuda. Kui te ei tea, kas teil on tasumata arveid, siis küsige julgesti meie raamatupidajalt aadressil: raamatupidamine@vormsi.ee. Vormsi elanike jäätmeeveo teenustasu maksimist toetatakse 2/3 ulatuses valla eelarvest, kuid seda ainult juhul, kui arve saaja ei ole vallavalitsusele võlg. Võlgnikud seda soodustust ei saa ja neile esitatakse arve täies ulatuses.

- Vallaelanike soovile vastu tulles muudetakse alates 1. novembrist praamigraafikut ja ajavahemikul 1. novembrist kuni märtsi lõpuni asendatakse pühapäevased väljumised Svibyst 19.05 ja Rohukülalt 20.15 väljumistega Svibyst 15.05 ja Rohukülalt 16.15. Pü-

hapäeval saab 17.05 Vormsilt väljuvale praamile minekuks bussi tellida, helistades eelmisel päeval bussiinfo telefonil 5638 9666. Oluline on esitada tellimus varakult, et bussijuht saaks vajaliku bussireisi planeerida, sest pühapäeva öhtuti on käigus ka otseliin Hullost sadamasse väljumisega 16.45. Buss toob Rohukülalt 16.15 väljuvalt praamilt reisijad ainult otse Hullosse ja on vastas Rohukülalt 18.15 väljuval praamil, siis saavad soovijad sõita ka teistesse küladesse.

Jälgige valla kodulehte aadressil www.vormsi.ee, kus avaldatakse teated ja uudised.

Vormsi juurtega ajaloolane ilmutas raamatu eestirootslaste asustusloost

28. september 2015

Refereering <http://online.le.ee/2015/09/28/vormsi-juurtega-ajaloolane-ilmutas-raamatu-eestirootslaste/>

KAIRE REILJAN

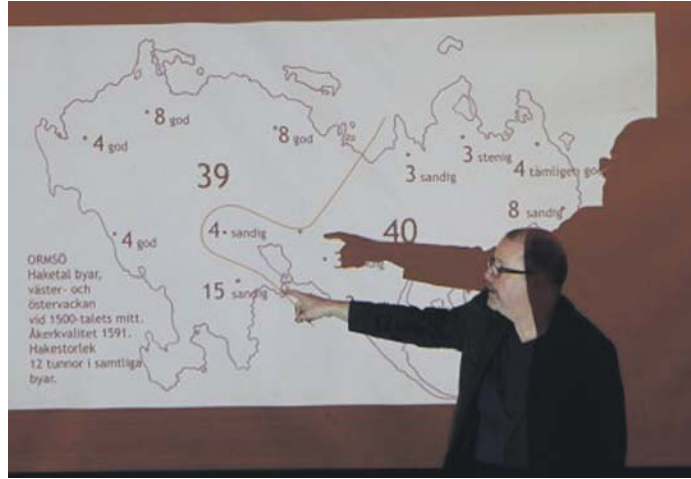
Vormsi juurtega Rootsi arheoloo- gi ja ajaloolase Jonathan Lindströmi sulest ilmus rootsikeelne raamat «Biskopen och korstå- get 1206» («Piiskop ja ristisõda 1206»), mis tutvustab tema teo- riati eestirootsi asutuse algusest Eestis 13. sajandil.

Äsjailmunud raamatus ju- tustab Lindström kroonikate, kirjade ning maha jäetud ja võ- sa kasvanud külaasemete kaudu loo 13. sajandi alguse Põhjalast ja Taani kuninga Valdemar Sejri 1206. aasta ristisõjast Eestisse. Raamatu üks keskne tegelane on aga tollase Euroopa üks tähtsa-

maid kirikumehi, Lundi peapiis- kop ja hilisem Taani asehaldur Tallinnas Anders Sunesen, keda Lindström peab 1206 ristisõja ja rootslaste ümberasumise ini- tiaatoriks.

Lindström on oma uurimus- tes jõudnud tõdemuseni, et ees- tirootslaste esivanemad on pärit Rootsi Ölandi saare põhjaosast, kust nad 1206 Vormsile ümber asustati. Ajaloolase sõnul viita- vad nii külanimed kui ka küla- de suurus keskajal sellele, et esi- mensena asutati viis küla Vormsi lää- neosas, kus asusid ka paremad põllumaad. Sealt levis asustus edasi Vormsi idaossa, Noarootsi ja Riguldi-Sutlepa kanti.

Jonathan Lindström on root- si arheoloog ja ajaloolane, kes on välja andnud ligi paarkümmend ajaloo- arheoloogiast ja loodus- teadusest jutustavat raamatut nii täiskasvanutele kui ka laste-

Jonathan Lindström kevadel Vormsi kultuuripäeval rääkimas Vormsi asustamise teooriast. Autor Meeme Veisson

le. Oma tegevusega on ta välja teeninud Hertsog Karli preemia, Rootsi suurima ajaloolase preemia 2013, Societas Archaeologica Upsaliensis teadusliku preemia 2012 ja 2009 nimetatud ta Aasta rahvaharijaks.

Jonathan Lindströmi isa Olle Lindström on sündinud Vormsil kuid noorukina II maailmasõja ajal Rootsi põgenenud. Olle Lindström, kes oli Vormsi kodukandi- ühingu esimees, hukkus Estonia katastroo- fis.

TEATED

JUUKSUR

Juuksur tuleb saarele 3. ja 4. novembril.

ISADEPÄEV

Põnev isadepäev 6. novembril kell 15.00 koolima- jas. Põnevust pakub elukutseline droonilennuta- ja Jaan Kronberg, kes räägib uudsetest lennuma- sinatest ja tõstab mõne objekti Vormsi taeva al- la. Lisaks droonidele korraldatakse paberlennu- kite lennutamise võistlus ning süüakse kilupiru- kaid.

XIX MARDILAADALE!

Tule 7. novembril Tallinna Saku Suurhalli Mar- dilaadale! Läheme hommikuse praamiga ja õh- tuks koju tagasi. Osavõtu soovist teata hiljemalt 3. nov tel 5331 6317 või e-kiri h.rinnak@gmail.com. Oodatud on ka kooliõpilased. Seltsing Vormsi Pensionärid

LUULEÕHTU

Küünlavalgusõhtu «Kõik mis läinud...» 30. novemb- ril algusega kell 18.00 raamatukogu ruumes. Tassi- ke teed ja soe tuba ootab teid kuulama või ette kandma luulet, mis hellalt paitab meie hinge.

Igaüks saab tuleõnnetust ära hoida

LIINA REINSAAR

Päästeamet

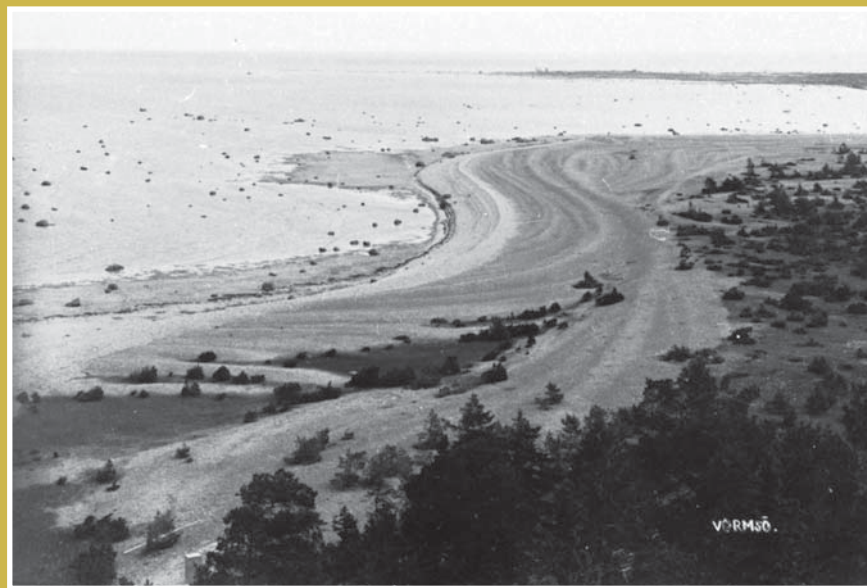
Tänavu on tulekahjudes oma elu jät- nud juba 36 inimest. Peamine tule- kahjude põhjus on jätkuvalt hooletus. Sel aastal ligi pooled hukkusid just hooletu suitsetamise tagajärjel algu- se saanud tulekahjudes. Keskmiselt hävib tules iga päev kaks kodu. Ligi pooled hukkusid suitsetamisest põh- justatud tuleõnnetuse tagajärjel, neist omakorda suitsetasid tulekahju puh- kemise ajal voodis või tugitoolis ligi- kaudu neljast kolm. Üle poolte huk- kunutest olid vähemalt 61-aastased. Alkoholi- jooobes oli teadaolevalt 58% hukkunutest. Suitsetamisest alguse saanud tulekahjus hukkunutest olid jooobes 87%. Ligi kolmandik käesole- val aasta hukkunutest hukkusid ilma elektri- ta eluruumis, neist 73% lahtise tule kasutamise tõttu alguse saanud tulekahjus (küünla põletamisest).

Suur hulk inimesi elab oma iga- päeva elu tuleohuriskiga. Näeme, et küttekolded ja elektriseadmed ei ole korras, inimesed kasutavad hooletult lahtist tuld ja mis peamine – jätku- valt puuduvad majapidamistest töö- korras suitsuandurid. Kahjuks tõdeb inimene, või halvimal juhul tema lähedased, et elupaik on tuleohtlik alles siis, kui päästjad tema kodu kustutavad.

«Märka, hooli ja aita – ole eesku- juks teistele ja pea meeles, et igaüks meist saab anda oma panuse turvali- se elukeskkonna loomisel. Kõik algab meist endist ja ka meie kodust,» rõ- hutas Päästeameti peadirektor Kuno Tammearu. «Kõige lihtsam viis oma kodu ja lähedasi tuleohtu eest kaits- ta, on veenduda kodu tuleohutuses. Seda saab hõlpsasti teha testi abil aadressil www.kodutuleohutuks.ee. Selle juures pidage meeles ka neid, kes ise end aidata ei saa või ei oska.»

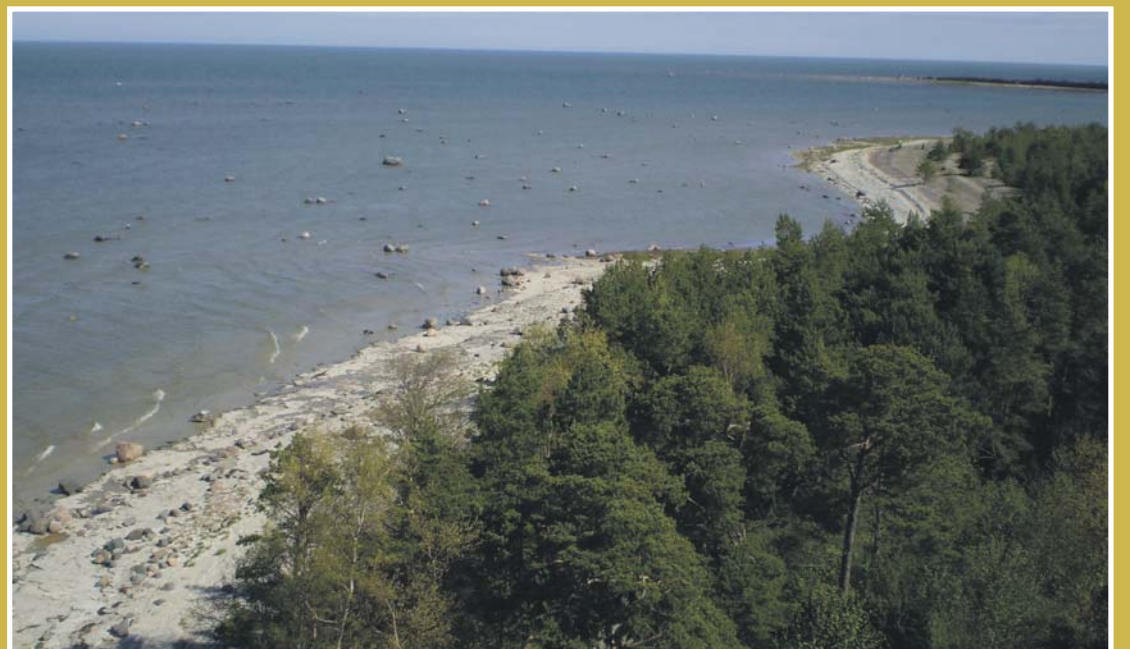

Kurb mälestus Svibyst.
Foto SOV arhiiv

Vaade Saxby majakast.

Ülemine foto pärineb SOV arhiivist, alumise foto autor Elle Palmputu

Uued raamatud raamatukogus

Augusti- ja septembrikuus ilmunud raamatud:

Eesti kirjandus

Ilves, E. «Kirju»
Lall, T. «Katki»
Laur, M. «Lahustumine»
Ruitlane, O. «Vee peal»
Saetalu, S. «Minu Uganda»
Sander, M. «Litsid: Esimene raamat»
Tigane, L. «Palun seda härrat....»

Tõlkekirjandus

Evans, N. «Kleidivaras»

Leblanc, M. «Kolmekümne sarga saar»
Luhtanen, S. «Nümfid»
Koch, H. «Õhtusöök»

Lastekirjandus

Püttsepp, J. «Gibraltari laevakoerte ühing»
Raudla, H. «Õpetaja Albert»
Tomusk, I. «Digipöörane kool»
Tuule, S. «Tagalaane valitsejad»

Muu kirjandus

Laar, M. «Maailma ajaloo tähtsündmused ja Eesti» Soome, I. «Parajuhtumid Eestimaal»
Läänemaa aastaraamat 2014, koostaja Lääne maavalitsus
Sikk, R. «Vihaga, kuid vihaga»